

ANDERE WAPENS

Graag zou ik vandaag vertellen over mijn grootmoeder en over haar bijbeltje dat ze bij zich droeg in het Jappenkamp. Mijn grootmoeder heeft zich in het kamp laten dopen, haar geloof heeft haar in die jaren overeind gehouden. Het bijbeltje heeft een raffia kaft- het heeft een rietachtige structuur- de buitenkant is heel fijn en dun beschilderd, aan de binnenkant staat haar Prisoner of War nummer genoteerd.

Het raakt me iedere keer weer: zo'n fraaie en fragiele buitenkant met aan de binnenkant die andere, naakte werkelijkheid. Als ik het bijbeltje zie dan vraag ik mij altijd af of ik ook zo moedig zou kunnen zijn als die vrouwen toen waren, en of ik, als het erop aan zou komen de proef zou doorstaan. Of ik te midden van alle weerbarstigheid en ellende zou kunnen blijven geloven en vertrouwen.

Het bijbeltje begint uit elkaar te vallen en is aan restauratie toe, ik krijg het beeld van het geknakte riet voor ogen. Aan de binnenkant vind ik in haar handschrift de vindplaatsen van het verhaal van Getsemane, waarin Jezus zich voor het laatste avondmaal terugtrok om te bidden. Die verzen had ze genoteerd voor bange dagen.

In de brieven van een vriendin van mijn grootmoeder, Gerda, die samen met haar in het jappenkamp zat, vind ik een verhaal van een vrouw die in het kamp haar verjaardag wilde vieren. Dit was in één van de latere kampen, het vijfde kamp waar mijn grootmoeder en haar vriendin terecht waren gekomen. Hun vrijheid en mogelijkheden werden steeds meer ingeperkt, hun bestaan steeds benauwder, hun situatie hardvochtiger. In de eerdere kampen mochten de vrouwen nog zelf koken maar ook dat mocht op een gegeven moment niet meer.

Luistert u mee: 'Eén van de vrouwen had een zakje houtskool mee kunnen nemen naar het kamp. Toen haar verjaardag naderde vroeg ze van ons allen één sneetje brood en nodigde ons uit om op haar verjaardagsreceptie te komen. Ze scharrelde wat stenen bij elkaar om er een vuurtje op te kunnen maken. De hele dag was ze druk in de weer. We zagen haar lopen met een blik waar ze van alles in stopte. Daarna verdween ze achter in de tuin en ging kokkerellen. Om vijf uur mochten we komen. Hier en daar had ze borden geleend en daarop lagen toastjes met iets er op. Een ieder had een eigen bord en mok meegenomen. We zaten in een grote kring op het grasveld in afwachting van wat er komen zou.'

Eerst kregen we gemalen koffie in water gekookt en daarna toastjes met ragout erop. In tijden hadden we niet zo gesmuld, alles ging op en we hadden een heerlijk feest. Toen ik haar de volgende dag zag vroeg ik haar hoe ze de ragout gemaakt had. Eerst wilde ze niets zeggen, maar toen ik zei, 'doe niet zo kinderachtig, ach toe!' vertelde ze dat ze slakken en kikkers had gevangen en in hele kleine mootjes had gesneden en gebakken. Ze drukte mij op het hart om het niet verder te vertellen want je weet maar nooit hoe de mensen reageren.'

De verjaarsmaaltijd in het kamp had de somberte en de moeilijkheden even doorbroken. 'We hadden een heerlijk feest', schreef Gerda in haar dagboek.

Het was alsof er even tussen de vrouwen een wonder was geschied. Deze geïmproviseerde, bij elkaar gesmokkelde, karige maar creatieve maaltijd werd samen gevierd. Een oase in de woestijn.

In het zesde kamp waar mijn grootmoeder met haar vriendin Gerda zat, zat ook een schrijfster, een cabarettier en een balletdanseres. De schrijfster had voorgesteld om lezingen te houden, want ja, je stompt anders een beetje af, las ik terug. Ze hielden avonds lezingen, en dan zaten ze allemaal achter een andere boom: want samscholen was immers verboden.

In dat laatste kamp mochten ze een toneel bouwen. Ze voelden dat de bezetter de oorlog aan het verliezen was want ze mochten ineens meer. De vrouwen hadden geen gereedschap en waren vel over been maar dat podium, dat toneel zou er komen en hebben ze met eigen handen gebouwd. Corrie Vonk – de vrouw van Wim Kan - hield een voorstelling. De hele voorstelling nam ze de Jap, zo noemden ze hun bezetter, op de hak. Maar wel met woordgrapjes die de Jap niet begreep. De vrouwen moesten hard lachen en de Jap dus ook en de vrouwen dus nog harder. En zo werd het een hilarische aangelegenheid. Weer las ik: we hadden vreselijk veel plezier!

Door de brieven uit het kamp heen ervaar ik naast bange benauwde dagen ook veerkracht en humor. Opmerkelijk veel humor in tijden waarin er objectief gezien niets te lachen valt. De vrouwen strenden voor gezamenlijke ruimte, waardoor ze konden blijven ademhalen, waaraan ze zich konden laven.

De vrouwen waren net als riet in een storm; ze bogen mee en als de storm weer even voorbij was stonden ze weer recht op. Ze waren gevangen, vel over been en leefden in benauwde en onmenselijke omstandigheden. Ze werden beschimpt en getreiterd. Maar ze lieten zich niet tot op het bot afbreken. Ze bleven op beide benen staan. Riet laat zich niet gemakkelijk afbreken. Een rietstengel staat bovendien niet alleen. De verhalen van deze vrouwen ontroeren en inspireren mij. En nu wil ik kampverhalen als deze bepaald niet romantiseren - want er waren er genoeg die het niet redden, die stierven of bezweken - die boven hun krachten beproefd werden of getraumatiseerd raakten.

Maar toch lees ik door de verhalen uit het kamp heen hoe de vrouwen steeds een niveau vonden waarop ze de strijd wel konden aangaan, hoe ze hun vrijheid bevochten. Te midden van dood en gevangenschap hielden ze vast aan het leven. Ze verstonden de kunst om in onmenselijke omstandigheden mens te blijven.

Tussenzang: Ik zal niet rusten

Mijn grootmoeder schreef na de oorlog een brief aan haar familie. Waarin ze informeerde wie er nog in leven was. De chaos in Nederlands-Indië was groot. De geïnterneerden waren bevrijd maar moesten in het kamp blijven omdat het buiten het kamp te gevaarlijk voor ze was. Ze gingen twee keer per dag op appél en moesten er ook nu samen wat van maken. De chaos in Nederland was ook groot. Want wie leefde er nog? De vader van mijn grootmoeder was gestorven in de oorlog. Haar broer bleek NSB' er. Over hem schreef ze naar huis: 'hoe is het met Henk? Want ook hij heeft, net als ik, alles verloren.'

'Ik heb helemaal NIETS meer', schreef ze aan haar familie. Maar ik ben fit en ik kan werken. Ze had zelf altijd gedroomd van een groot gezin. En nu kwam ze uit het kamp met een babytje en zonder echtgenoot, die was aan de Burma Railway overleden. Haar plan was om een weeshuis op te zetten. Zo was haar kind niet alleen en zo kon zij verweesde kinderen een thuis geven.

Haar 'ik' werd ons. Haar besef van een mogelijke rol en bijdrage aan de wereld gaf haar nog iets in handen. Het enige wat ze nog had was haar kind en haar besef van medemenselijkheid. En in die basis, haar zijnsfundament vond zij opdracht en nieuw vertrouwen. Zelf-vertrouwen.

Vlak voor het citaat uit Jesaja van het geknakte riet lees ik de volgende woorden in het evangelie van Matteus- en tekst die mijn grootmoeder zeker ook kende
Kom naar mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan. Neem mijn juk op je en leer van mij. Want ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Dan zullen jullie werkelijk rust vinden, want mijn juk is zacht en mijn last is licht.

Er is verschil tussen gehard zijn en verhard zijn. Gehard zijn: mijn grootmoeder had de tegenslagen en beproevingen van de oorlog doorleefd, ze had allerlei soorten verlies en narigheid gezien en ervaren. Ze had ongetwijfeld blijvende en diepe krassen en ook eelt op haar ziel. Ze was een overlever geworden, ze had strijd op leven en dood gevoerd en had veel verloren. Maar verhard, dat was ze niet. Want als ze verhard en verbitterd was geworden, met een te dikke laag eelt op haar ziel, kon ze niet meer geraakt worden.

Ze had nog steeds weet van zachtmoedigheid, ze werd nog steeds geraakt, door anderen in nood, haar deur stond nog steeds open. De geredde werd redder.

En in haar bijbeltje, haar bron in bange dagen, kon ze lezen over het geknakte riet dat niet afgebroken wordt. En over Jezus die op een ezel Jeruzalem binnenkwam. Niet hoog te paard en oppermachtig. Maar medemenselijk en solidair - in wie de mensen koninklijke ruimte ervoeren. Voor wie de mensen hun mantel wilden uitdoen, als voor een koning. De mensen konden het misschien niet in woorden uitleggen maar ze wisten: Deze mens staat dicht bij wat wij aan een God ervaren. En dichtbij een koninkrijk. Een koninkrijk waarin er gestreden wordt met wapens van solidariteit en zachtmoedigheid. Waarin leven wordt veroverd op de dood. Leven dat kwetsbaar en weerloos is, soms tot op het bot ontkleed en ontwapend- maar misschien juist daarom niet gemakkelijk kapot te krijgen. Een koninkrijk waarin het geknakte riet niet afgebroken wordt; waarin het geknakte riet zich niet laat afbreken.

Claartje Kruijff.

Gelezen: Matteus 12:17-21 en Matteus 21:1-12